

Veress Károly

Filozófia a mai egyetemen?

2016. április 27–29. között nagyméretű rendezvénysorozatra került sor Temesváron a Nevelés- és Oktatásügyi Minisztérium, valamint a temesvári egyetemi intézmények közös szervezésében *Diaspora în Cercetarea Științifică și Învățământul Superior din România – Diaspora și prietenii săi (A diaszpóra szerepe a romániai tudományos kutatásban és egyetemi oktatásban – a diaszpóra és barátai)* címmel. Ezen belül a résztvevők külön workshopon – *Filozófia és történelem a kortárs egyetemen: kihívások, konfrontációk, megoldások* – foglalkoztak a filozófia mai helyzetével.

A két és fél napot felölelő, rendkívül intenzív eszme- és tapasztalatsere keretében a külföldi és hazai egyetemeken a filozófia szakterületén tevékenykedő román kollégák (minden szintű egyetemi oktatók, kutatóintézeti alkalmazottak, posztdoktori kutatók, egyetemi, intézeti és minisztériumi vezető funkciók betöltői) vitatták meg a filozófia egyetemi és társadalmi-kulturális helyzetével, szerepkörének mai térvesztésével, nyilvános megítélésének a leromlásával, illetve a filozófia újbóli önmagára találásának, a filozófiáról alkotott kép feljavításának a lehetőségeivel kapcsolatos kérdéseket. Az étkezési és kávészüneteket leszámítva változatos formákban, de folyamatosan zajlott az eszmecsere: ötvenperces nagyelőadások, húszperces prezentációk, tematikus kerekasztal-beszélgetések, kérdések, hozzászólások váltakoztak, általában

40-50 fős hallgatóság jelenlétében. A sikerhez a kiváló szervezés is hozzájárult.

Úgy vélem, hogy az ott megfogalmazódott gondolatok jóval túlmutatnak a workshop közvetlen érdekeltségi és résztvevői körén, s megosztásra érdemesek mindazok számára, akiket manapság a filozófia sorsa foglalkoztat. Ezért a workshop egyik résztvevőjeként megkísérlem utólag számba venni és rendszerező szempontok szerint felvázolni az elhangzottakat.

A helyzetértékelés kapcsán felmerült gondolatok:

– A filozófia társadalmi és kulturális helyzetével kapcsolatos mai eszmecserének átfogó kontextusa a *pánterrorizmus*ssal és a *transzhumanizmus*ssal jellemezhető „új barbárság” korszaka, amellyel egy új földtörténeti kor – az *antropocén* – veszi kezdetét. (Basarab Nicolescu, CIRET, Párizs)

– Az új digitális információs és kommunikációs technológiák által kiváltott fordulat a humán- és társadalomtudományok terén nemcsak az új eszközök felhasználásában konkretizálódik, hanem mély átalakulásokat eredményez a gondolkodás síkján, ami a szubsztancia és a funkció közti határok elmosódásához, a *digital humanities* jelenségegyüttesben testet öltő mutációhoz vezet. (Ștefan Bratosin, UPV, Montpellier)

– Olyan korszakban élünk, amelyet a humaniorák vége, „csendes válsága”, a humanista tartalmú képzési programok szinte teljes eltűnése az egyetemi kínálatokból jellemez; az érett, konszolidált demokratikus társadalmak által igényelt emberi-polgári minőség gyors leromlása történik a *gazdasági növekedés = demokráciára képes egyének képződése* „gyermeteg egyenlet” jegyében. (Mircea Dumitru, BE, Bukarest)

– A mai egyetemek alapvető ellentmondása: kívülről a megismerés és a jellemformálás laboratóriumainak tűnnek, belülről viszont üzleti vállalkozások, amelyek a mindenáron való túlélésre törekednek a piacvezérelt gazdaság körülményei közepette; ennek következtében intellektuális aurával felruházott szakiskolákká, teljesítményelvű kutatásgyárákká válnak, a humanista nevelés pedig elveszíti prioritását, visszaszorul. A helyzet ellentmondásosságát fokozza a gazdaság folyamatos átrendeződése, aminek

következtében a vállalkozók nem annyira a végzősök specifikus szakképzettségére tartanak igényt, mintsem azokra a képességeikre (a nem specifikus képességekre, mint az elvonatkoztató, elemző és kritikai gondolkodás, a kreatív megoldáskeresés, a koherens összefüggés-teremtés stb.), amelyek lehetővé teszik, hogy tovább tanulva mindenkor hozzáigazíthassák a képzettségüket a munkahely változó igényeihez, s amelyek kialakításához – paradox módon – éppen *filozófiai képzettségre* lenne szükség. (Laurențiu Stăicu, BE, Bukarest)

– A humán egyetemi értékek válsága kapcsán egyre több akadémiai szaktekinetély a neoliberális állam ideológiai orientációiban jelöli meg a válság okát, abban a törekvésben, hogy az állam a pénzügyi megszorítások növekvő terhétől oly módon próbál szabadulni, hogy közvetlenül az egyetemekre hárítja át a felelősséget, a „piaci szükségletekkel” összehangolt egyetemi oktatás szimplifikáló diskurzusát hangoztatva. Az egyetem küldetését a menedzseri funkciókra korlátozva a neoliberális ideológia olyan exogén, inadekvát elveket követ, amelyek a humán nevelés visszaszorításához s ezzel együtt erkölcsi zavarok, xenofóbia, társadalmi konfliktusok, rasszizmus előidézéséhez vezetnek. (Ovidiu Gherasim-Proca, AICTE, Iași/Jászvásár)

– A nihilizmus általános eluralkodásával jellemezhető válságban élünk, ami nem a fogyasztás csökkenésével, hanem – paradox módon – a fogyasztás mértéktelen megnövekedésével jár együtt, a *filozófia fogyasztását* is beleértve, s ez éppen a hiteles filozófia művelését sodorja veszélybe. A kortárs filozófia helyzetének megértését a hozzátartozó *idő* sajátos természete nehezíti – nem az idő és a filozófia vége, hanem a *vég ideje és filozófiája* –, amely destruktív módon ellenáll mindenféle szukcesszív jelenné válásnak, felfüggesztve minden lehetséges időbeli kivetülést, a filozófia jövőjét is beleértve. (Virgil Ciomoș, BBTE, Kolozsvár)

– A 2000–2015 közötti időszakban a humán- és társadalomtudományok az állami és a magánegyetemeken egyaránt mennyiségileg csökkenő tendenciát mutatnak. (Daniel Velicu, NOM, BE, Bukarest)

– Az utóbbi 25 év sorozatos oktatási reformjai oda vezettek, hogy a gondolkodás egyre kevésbé hatja át a társadalmat, a megismerés pedig egyre távolabb kerül a konkrét ember problémáitól.

Nem annyira a gondolkodás kimunkált formáiról van szó, mint inkább a megértés különféle szintjeiről és az emberi lét reflexív dimenzióinak az aktivizálódásáról, amelyek háttérbe szorulnak. (Mihai Maci, NE, Nagyvárad)

– Tartósan él az előítélet, miszerint a filozófia tisztán spekulatív, gyakorlati hasznosság nélküli foglalatosság. Ennek fenntartásához a tanári pálya létfeltételeinek a látványos leromlása is hozzájárul. (Adriana Neacșu, KE, Krajova)

– A román filozófus feladata a múltban az volt, hogy egy lényegében premodern berendezkedésű világ irracionális struktúráit összehangolja a (ráerőszakolt) modernitás racionális kereteivel, hozzájárulva annak a hibrid létállapotnak a kialakításához, amelynek nyomait ma is magunkon viseljük. A mai filozófus újabb – *hasonló* – feladat előtt áll: elő kell segítenie a kontinentális struktúrákkal való összehangolódást. (Daniela Maci, NE, Nagyvárad).

A filozófia mai és jövőbeni feladataival kapcsolatos elgondolások:

– Egyedül a filozófia és az általa megnyitott transzdiszciplinaritás képes mind a reál-, mind a humántudományokat az új barbársággal szembeni hatékony ellenállásra aktivizálni. (Basarab Nicolescu, CIRET, Párizs)

– A humaniorák, a szabad művészetek (*arte liberale*), az irodalom és a filozófia oktatása-művelése nélkülözhetetlen az elhatalmasodó cinizmus és egoizmus megfékezése céljából, és olyan emberek formálása érdekében, akik empátiára és toleranciára képesek, érvényesíteni tudják az episztémikus tévedésekkel való számvetés (J. S. Mill) és a jótékonyság (D. Davidson) elveit. (Mircea Dumitru, BE, Bukarest)

– A filozófia egyetlen korszakban sem jelentett mást, mint a helyes gondolkodás művészetét, s a mai helyzetben ez csak akkor érhető el, ha sikerül helyreállítani egy olyanszerű szellemi egyensúlyt a megismerő tudományok és a szellemtudományok (*sciences du langage*) viszonyában, mint az antikvitásban a *nousz* és a *logosz* között volt. Csakis így válhat a gondolkodás aktusa újból a jócselekedet gyakorlásává. (Anca Vasiliu, CNRS/UPS, Párizs)

– A *fogalomtörténeti módszer* (istorie conceptuală) alkalmazása nélkülözhetetlen a felhalmozódott ideológiai tartalmak, szentenciává

átminősített féligazságok lebontása céljából. (Victor Neumann, NYE, Temesvár)

– Az *analitikus metafizológia* oly módon képes meghaladni az analitikus filozófia tisztán teoretikus beállítódását, hogy fogalomtisztázási és *fogalomépítési* eljárásokkal (fogalomépítési mérnökség – *ingenierie conceptuală*) segíti elő a szükséges társadalmi változásokat és szemléletváltásokat. (Dan Zeman, BOE, Bilbao)

– A komplex realitások vizsgálatával kapcsolatos *rendszer szemléleti* szempont (szisztematológia) integrálása a filozófiába számos szaktudományos és gyakorlati felhasználási lehetőséget kínál. (Horia Liviu Popa, TME, Temesvár)

– A *tudományfilozófia* képviselői ma abban a helyzetben vannak, hogy az ismeretek előállításának és az oktatás–gazdaság–állam kölcsönhatásainak az új módozatait elméletileg kidolgozhatják. (Constantin Stoenescu, BE, Bukarest)

Megfogalmazódó kérdések:

– Miért van még mindig szükség humanista egyetemi oktatásra? (Mircea Dumitru, BE, Bukarest)

– Hogyan lehet a filozófia társadalmi és kulturális szerepkörét hatékonyabbá tenni, a megítélésén javítani? (Claudiu Mesaros, NYE, Temesvár)

– Milyen helye és szerepe van a filozófiának egy menedzseriális típusú egyetemen? (Constantin Stoenescu, BE, Bukarest)

– Miben áll a filozófia jelene – manapság? (Virgil Ciomoș, BBTE, Kolozsvár)

– Van-e esélye a szabad beszélgetésnek a mai mentális, institutionális és kommunikációs viszonyok közepette? (Veress Károly, BBTE, Kolozsvár)

– Miben áll a filozófus küldetése az európai kontinentális szerveződéshez való adaptációs törekvések kontextusában? (Daniela Maci, NE, Nagyvárad)

– Milyen következményekkel jár az új digitális technológiák behatolása az episztémikus rendszerekbe? (Ștefan Bratosin, UPV, Montpellier)

– Lehetséges-e olyan kulturális produktumok előállítása, amelyek versenyképeseknek bizonyulnak helyi vagy országos szinten? (Claudiu Mesaros, NYE, Temesvár)

– Most nézzünk szembe magunkkal is: elolvassuk-e egyáltalán egymás írásait? (Mihai Maci, NE, Nagyvárad)

Konkrét példák, javaslatok, körvonalazódó gyakorlati eljárások:

– Mára már beigazolódott, hogy a 80–90-es évek amerikai egyetemei küldetésstudatának az újrafogalmazása – az egyetem legyen a *kiválóságok* termelésének a helye, s ezen váljon *mérhetővé* az egyetemi hatékonyság – negatív eredményekhez vezetett az oktatás és a nevelés területén, s ma az egyetemek megoldásokat keresnek a helyzet javítására. (Simona Vucu, UT, Toronto)

– Számos példát lehet hozni Angliából, Franciaországból arra vonatkozólag, hogy az ottani egyetemeken a filozófiai képzés ma is szerves részét képezi az alapozásnak a más (nem filozófiai) egyetemi szakokon. (Mihaela-Alexandra Bratosin Tudor, UPV, Montpellier)

– Bemutatásra került a *liberal arts education* nevelési eszményt érvényesítő két amerikai modell (*Great Books Programs; Liberal Arts Colleges*), amelyek az egyetemi képzés első két évében széles teret biztosítanak a humanióráknak, a hallgatók szakirányától függetlenül, s erre épül a következő két év erőteljes szakoktatása; a tanterv-, tananyag- és tankönyvkoncepciók az egyes humán diszciplínáknak a *jóra* irányuló emberi élet egészére kiható formatív szerepére összpontosítanak. (Cristina Ionescu, CUA, Washington DC)

– Az emberi méltóság és a demokratikus értékek érvényesítése a neoliberális állam funkcióinak a kritikai felülvizsgálását, a tényleges akadémiái szabadság és az egyetemek presztízsének a helyreállítását feltételezi. (Ovidiu Gherasim-Proca, AICTE, Iași/Jászvásárhely)

– Koherens országos oktatás- és neveléspolitikai kialakítása és felvállalása szükséges a szakminisztérium részéről, amely képes észszerű döntéseket hozni mindenik szakterület megszilárdítása érdekében. (Adriana Neacșu, KE, Krajova)

– Nyilvános vita szükséges a tantervek kialakítása körül, a humaniórák fajsúlyának visszaállítása érdekében, mivel ez mind utilitarista, mind pedig holisztikus érvek alapján fenntartható. (Daniela Dumbravă, SCKE, Milano)

– Szükséges a társadalomtudományok és a humán tudományok különválasztása a kurrikuláris és finanszírozási döntések/eljárások során. (Daniel Velicu, NOM, BE, Bukarest)

– Szemléletváltás szükséges a hermeneutikai beszélgetés felszabadító ereje és a megértő beállítódást formáló hatása irányában; a filozófiai beszélgetés iránti igény felébresztése. (Veress Károly, BBTE, Kolozsvár)

– A filozófiai konzultációhoz szükséges képzettség (felkészültség és jártasságok) kialakítása. (Laurențiu Staicu, BE, Bukarest)

– A kutatás etikájának érvényesítése (Adrian Niță, KE/RTA, Krajova), a kutatói tisztesség kérdéskörének a kiterjesztése a kutatási eredmények publikálása, a kiadói politikák, a szerzői jogok elismerése/elismertetése vonatkozásában. (Ioan Buș, NYE, Temesvár)

– Új kulturális termékek és szolgáltatások előállításának szükségessége: a strukturálisan és nyelviileg leegyszerűsített blog típusú filozófiai szövegtől a reklámfogásokkal élő címadásokig, a filozófia különféle termékekhez (borok, motorkerékpárok, sztárok, rajzfilmek, rockzene stb.) kapcsolt megjelenítéséig a fantázia széles skálán mozoghat. Fontos a filozófia beépülése a városok kulturális életébe, a kreatíviparba (filozófiai fesztivál, filozófiai kávéház). Szintén fontos munkapiaci lehetőségek teremtése a filozófiát végzettek számára: filozófiai szaktanácsadás; etikai és deontológiai szaktanácsadás; gyermekfilozófia; kritikai gondolkodásra való képzés; fegyencek polgári (át)nevelése; csapatépítési, vezetőképzési szolgáltatások. (Claudiu Mesaroș, NYE, Temesvár)

Kerekasztal-beszélgetések:

– A nevelés és kutatás országos kérdéseinek szentelt kerekasztal-beszélgetésen számos „üzenet” fogalmazódott meg a szakminisztérium irányába a filozófia mai egyetemi helyzetére vonatkozólag: a kettős képzés szükségessége és gyakorlatba ültetése; a filozófiai tárgyak bevezetésének szabályozása a más egyetemi szakok tantervébe; nemzetközi konferenciákon való részvételi díjak és utazási költségek fedezése; filozófiai publikációk kiadási költségeinek támogatása; annak az egyetemi előmeneteli gyakorlatnak a visszaállítása, amely lehetővé teszi az állások átalakításával történő előrelépést.

– A kerekasztal-beszélgetések közül különösen érdekes volt az első, amely *Az írástudók árulása* címet viselte, nyilván a filozófiával

foglalatokodók lehetséges ideológiai-politikai elkötelezettségeire célozva. A hozzászólók viszont kitérítették a fogalomkört – a plagizálási tapasztalatokon is túlterjesztve – a *tudományos tisztességtelenségnek* olyan rejtettebb területei felé, mint a filozófiával való foglalkozás egyoldalú karrierépítésre való felhasználása, a szakmai érdekek szűk körű magánérdekeknek történő alárendelése, adott esetben feladása, a filozófia komoly művelése, valamint a kortárs gondolkodói erőfeszítések és alkotások iránti érdektelenség, a szervilis, funkcionárius, menedzseriális szellem, amely nemcsak hogy nem képes tekintettel lenni a sajátos filozófiai igényekre, hanem hallgatólagosan alá is játszik a filozófiaellenes hangulatkeltésnek.

A konferencia munkálatai mindvégig jó hangulatban zajlottak; a résztvevők hozzáállását a komolyság, a kölcsönös figyelem, a képzettségi szinttől és egyetemi beosztástól függetlenül megnyilvánuló kollegialitás jellemezte. Nem volt példa a szakmai gőg, a kivagyiság, a beképzeltség ilyenkor gyakorta szokásos megnyilvánulásaira, sem klikkesedésre utaló konfrontációkra. Szinte kitapinthatóan lehetett érzékelni nemcsak a mindenféle hatalmi-ideológiai érdekérvényesítéssel szembeforduló kritikai szellemet, hanem a filozófia iránti cselekvő elköteleződést is. Mindenkinek volt (hozott magával) valami olyan lényeges gondolata, amelyet másokkal is meg akart osztani a filozófia érdekében. S ez önmagában volt jó. Mint ahogy az is, hogy a filozófia ügye képes ma is ennyi sok (és sokféle) embert összegyűjteni.

A résztvevőkről:

Mihaela-Alexandra Bratosin Tudor, egyetemi tanár, Université Paul Valéry (UPV), Montpellier

Stefan Bratosin, egyetemi tanár, Université Paul Valéry (UPV), Montpellier

Ioan Buş, egyetemi adjunktus, Nyugati Egyetem (NYE), Temesvár

Virgil Ciomoş, egyetemi tanár, Babeş–Bolyai Tudományegyetem, Kolozsvár

Daniela Dumbravă, egyetemi tanár, Sacro Cuore Katolikus Egyetem (SCKE), Milano

Mircea Dumitru, egyetemi tanár, a Bukaresti Egyetem (BE) rektora, Bukarest

Ovidiu Gherasim-Proca, egyetemi adjunktus, Alexandru Ioan Cuza Tudományegyetem (AICTE), Iași/Jászvásár

Cristina Ionescu, egyetemi docens, The Catholic University of America (CUA), Washington DC

Daniela Maci, egyetemi adjunktus, Nagyváradi Egyetem (NE), Nagyvárad

Mihai Maci, egyetemi adjunktus, Nagyváradi Egyetem (NE), Nagyvárad

Claudiu Mesaroș, egyetemi docens, Nyugati Egyetem (NYE), Temesvár

Adriana Neacșu, egyetemi tanár, Krajovai Egyetem (KE), Krajova

Victor Neumann, egyetemi tanár, Nyugati Egyetem (NYE), Temesvár

Basarab Nicolescu, tudományos főkutató/egyetemi tanár, Centre International de Recherches et Études Transdisciplinaires (CIRET), Párizs

Adrian Niță, egyetemi docens/tudományos főkutató, Krajovai Egyetem (KE), Román Tudományos Akadémia (RTA), Krajova

Horia Liviu Popa, egyetemi tanár, Temesvári Műegyetem (TME), Temesvár

Laurențiu Staicu, egyetemi docens, Bukaresti Egyetem (BE), Bukarest

Constantin Stoenescu, egyetemi tanár, Bukaresti Egyetem (BE), Bukarest

Anca Vasiliu, egyetemi tanár, Centre Léon-Robin de Recherche sur la Pensée Antique, Centre National de la Recherche Scientifique (CNRS)/Université Paris-Sorbonne (UPS), Párizs

Daniel Velicu, Nevelés- és Oktatásügyi Minisztérium (NOM), Bukaresti Egyetem (BE), Bukarest

Veress Károly, egyetemi tanár, Babeș–Bolyai Tudományegyetem (BBTE), Kolozsvár

BUDOÁR

Simona Vucu, egyetemi adjunktus, Centre for Medieval Studies,
University of Toronto (UT), Toronto

Dan Zeman, tudományos kutató, Baszkország Egyeteme (BOE),
Bilbao